

XV. MRTT Vándorgyűlés, Mosonmagyaróvár, 2017. október 20.

A középvállalatok szerepe a feldolgozóiparban: egy magyarországi kutatás első eredményei

Kovács Szilárd (kovacs.szilard@ejf.hu)

Főiskolai tanársegéd, Eötvös József Főiskola, Baja

Lux Gábor (lux@rkk.hu)

Tudományos főmunkatárs, MTA KRTK RKI, Pécs

Páger Balázs (pagerb@rkk.hu)

Tudományos segédmunkatárs, MTA KRTK RKI, Pécs

A tanulmány elkészítését az NKFIH #115577 sz. szerződése („A hazai középvállalati szektor szerepe az ipar területi versenyképességében”); Lux Gábort a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta.

Bevezető

- Az ipari kutatásokban növekvő érdeklődésre számot tartó középvállalati szegmens nemzetközi és hazai jelentőségének vizsgálata
- A kis- és középvállalatok kutatásán belül a középvállalati kategória kiemelése, önálló vállalati méretkategóriaként történő vizsgálata
- A kutatás főbb sarokpontjai:
  - A középvállalatok szerepének felértékelődése az európai országok növekvő hányadában
  - A feldolgozóiparban tevékenykedő hazai tulajdonú középvállalati szektor problémái és kihívásai a duális szerkezetű magyar gazdaságban
  - A hazai tulajdonú középvállalatok térszerveződése, és ennek alakulása az elmúlt 15 év során
- A tanulmány fő kérdése: Megfigyelhető-e a magyar középvállalatok esetében a koncentráció bizonyos szektorok és régiók esetében?

A „láthatatlan” középvallalatok

- A kis- és középvallalatok kimagasló szerepet játszanak a foglalkoztatás és versenyképesség növelésében
- A kis- és középvallalatokat homogén csoportként kezeli számos kutatási és politikai program, azonban ezek nagy része a kis-, illetve mikrovallalatokra fókuszál (Tunisini–Resciniti 2013)
  - A középvallalatokat inkább átmeneti szervezeti típusnak tekinti a szakirodalom (Cassia–Colombelli 2010)
- A német szakirodalomban fellelhető tudományos eredmények kivételével viszonylag kevés, kifejezetten a középvallalatokra koncentráló szakcikk fedezhető fel
- Azonban egyre több kutatás eredményei utalnak arra, hogy a középvallalatok körét nemcsak méretbeli, hanem belső jellemzők is kiemelik a kis- és középvallalatok halmazából
  - Ezek a magasabb versenyképességben és a kisvallalkozásokhoz képest erősebb térszervező erőben nyilvánulnak meg

A középvállalatok erősödése: német példák

- A német kis- és középvállalatok (gyakran családi vállalatok) nemcsak a gazdaságban, hanem a társadalomban is fontos szerepet játszanak a mai napig
- Az ún. „Mittelstand-vállalatok” néhány, különösen fontos tulajdonságai (Holz 2013, Welter et al. 2015):
  - Nemzetközi rés piacokra koncentrált, erősen specializált javakat állítanak elő
  - Stabil, gyakran évtizedekre visszanyúló ügyfélkapcsolatok, iteratív innováció
  - Kiemelkedően magas törzstőke (fejlesztések lehetővé tétele, kockázatcsökkentés)
  - Hosszú lejáratú szerződésekkel foglalkoztatott munkaerő; duális szakképzési rendszer
  - Szövetségi, tartomány, helyi támogatások
- A „Mittelstand-vállalatok” térszerveződésének jellemzői (Holz 2013):
  - Többnyire kisvárosi, illetve vidéki térségekben működnek
  - Kihasználják a jól kiépült közlekedési infrastruktúrát
  - Iparági klaszterek tagjaival, térségi tudásbázisokkal való együttműködés

A középvállalatok erősödése: olasz példák

- Jelentős szerep a feldolgozóipari foglalkoztatás növelésében (Barbaresco és Salerno 2013)
  - Ezzel szemben a kis- és nagyvállalati szereplőknél visszaesés volt megfigyelhető
- Az olasz „negyedik kapitalizmus” mozgatórugói (Coltorti és Varaldo 2013)
  - Az „első és a „második” szakaszt a nagy magán- és állami vállalatok fémjelezték, a „harmadik” korszakot pedig a kisvállalati hálózatok, iparági körzetek jellemezték
- Az olasz középvállalati szektor jellemzői (Morrison 2008, Rabelotti et al. 2009, Cassia–Colombelli 2010, Tunisini–Resciniti 2013, Barbaresco–Salerno 2013, Coltorti–Varaldo 2013):
  - a középvállalatok közel kétharmada iparági körzetekből emelkedett ki („rendszerintegrátor” vagy „kapuőr” vállalatok);
  - a középvállalatok mintegy fele az elmúlt 15 év során érte el a középvállalati méretét, de élénk a kis- és középvállalati kategória közötti átjárás;
  - gyakran vesznek részt üzleti csoportokban, hálózatokban,
  - erős területi koncentráció jellemzi őket – az olasz középvállalati szektor elsősorban Lombardiára, Emilia-Romagnára, valamint Venetóra összpontosul

A magyar középvállalatok helyzete

- A gazdasági átalakulás Magyarországon a KKV-k számának és gazdasági aktivitásának látványos gyarapodásával járt
- Hatékonyság különbségek – felerősödő verseny
  - Piaci polarizációval a versenyképes, nemzetközi jelenléttel bíró KKV-k →← gyengébb teljesítményű, nehezebben reagáló versenytársaik között (Smallbone–Rogut 2005)
  - Globális gazdasági válság utóhatásai
- A duális gazdaságszerkezet problémája (Barta 2000, 2005, Kiss 2002)
  - A visegrádi országokban általában, a KMT nem mérsékelte, hanem növelte a területi különbségeket (Rachwał 2015)
  - Mind a hazai tulajdonú „nemzeti bajnok” nagyvállalatok (Cimoli et al. 2015), mind a versenyképes középvállalatok ritkák
  - 2008 és 2011 között az ipari bruttó hozzáadott érték 62%-áról 73%-ra emelkedett a külföldi tulajdonú ipar részaránya (Lengyel 2014)

A magyar középvállalatok helyzete (2)

- A nemzetköziesedés hiánya
  - 2009-ben az egész KKV-szektor 48%-a exportált, de az exportból fakadó árbevétel csak 14,3%-uk esetében haladta meg a teljes forgalom felét (Mikesy 2013)
  - Mikesy (2015) kutatása szerint a nemzetköziesedés akadályait leggyakrabban az előállított termékek gyenge exportképessége, finanszírozási nehézségek, vagy személyes problémák (hiányos külpiaci ismeretek, nyelvi akadályok) jelentették.
- A KKV-szektor gyengeségét az általánosan alacsony vállalati versenyképességre vezethető vissza (Szerb 2010)
- Térszerkezet (nemcsak középvállalatok)
  - Feldolgozóipari tevékenységek egyenlőtlen eloszlása a városrégiók között, és ennek okai (Vas et al. 2015);
  - Látványos újraiparosodás csak az ország néhány kisvárosi térségében várható (Lengyel et al. 2016)
  - Az újraiparosítás szempontjából megkülönböztethető: újraiparosított megyék (magas hozzáadott érték és export); újraiparosodó megyék (foglalkoztatás, termelési képesség az átlag felett); kevésbé iparosodott megyék; dezindusztrializálódó térségek (Lengyel et al. 2017)

Módszertan

- A feldolgozóipari tevékenységek térbeli koncentrációjára Maurel és Sédillot (1999) által létrehozott lokációs hányadost (LQ) használtuk (mennyiségi koncentráció)
- Ennek alkalmazására számos hazai példát találunk
  - A hazai tudásintezív ágazatok vizsgálata (Szakálné Kanó 2013)
  - Az újraiparosodás térbeli szerveződésének kérdései (Vas et al (2015), Lengyel et al (2016, 2017))
- Ezt egészíti ki az a kérdés, hogy mennyire versenyképesek a középvállalatok egy adott térségben, azaz milyen minőségi mutatókkal bírnak
- Utóbbi felmérésére a feltárt komparatív előnyök mutatóját (RCA index) használtuk
  - Balassa (1965) fejlesztette ki (Török 1996, Éltető 2003),
  - azt vizsgálja, hogy adott régióban az adott ágazat mennyire jelentős a gazdasági teljesítmény tekintetében
  - az üzemi eredmények jelentős ingadozása miatt ebben az esetben a 4-es tagú mozgóátlagokat vettük figyelembe az RCA érték számítása során

Adatok (általános)

- MTA KRTK Adatbank: Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) adatai
- Összesen 14 évnyi adat, 2000 és 2013 között, évenkénti bontásban
- Indikátorok
  - a vállalatok területi és ágazati jellemzői mellett méretét, és produktivitását tartalmazzák
- Az eredeti adatállományban többszöri szűkítést végeztünk, így jutottunk el a vizsgálathoz használt adatokhoz
- Szűrések
  - A régióhoz nem kötött, a NAV „Kiemelt adózók igazgatóságához” tartozó vállalatok kizárása
  - Ágazati besorolásban történt szűkítés: a vállalatok kétszámjegyű ágazati besorolása alapján megtarottuk a feldolgozóipari tevékenységeket végző cégeket, a többi vállalatot pedig kizártuk a vizsgálatból.
- Méretre vonatkozó szűkítés

A vizsgálat során használt indikátorok

Indikátor neve	Indikátor leírása
„sorszam”	A vállalat sorszáma
„regiokod”	A vállalat elhelyezkedése (régió)
„teor1998_2” (későbbi években „teor2003_2” és „teor2008_2”)	A vállalat ágazati besorolása
„ev”	A megfigyelés éve
„letszam”	A foglalkoztatottak száma
„arbevert”	Az értékesítés nettó árbevétele
„ereduzem”	Az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye
„eredadel”	Az adózás előtti eredmény
„eredadott”	Az adózás utáni eredmény

A minta szűkítése

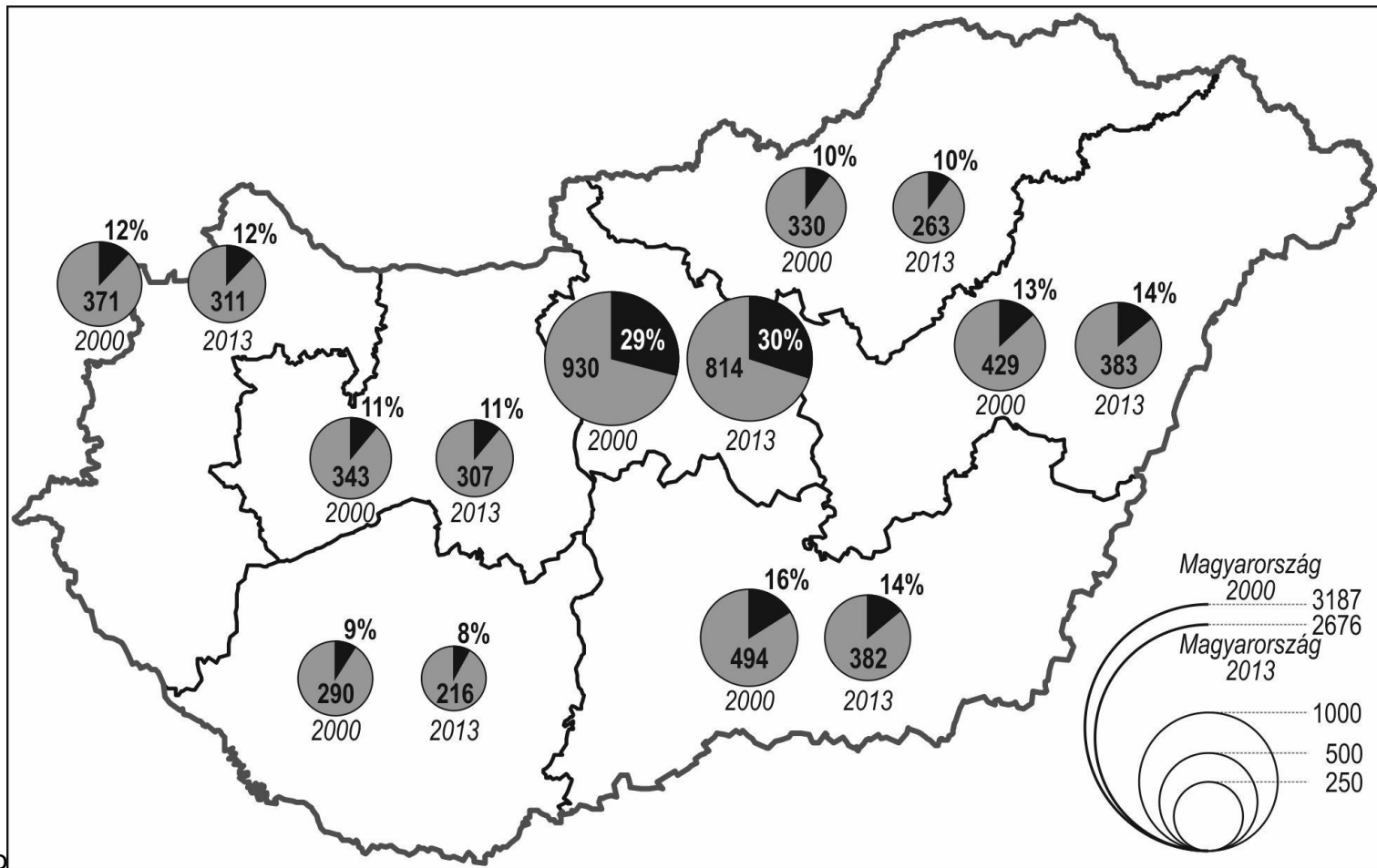
Év	Alapsokaság	Ágazati szűkítés (feldolgozóipar)	Létszám- kategória szerinti szűkítés
2000	154722	22890	3187
2001	189754	25562	3219
2002	212266	27231	3202
2003	234340	28685	3125
2004	328362	38458	3114
2005	334161	37951	3149
2006	341758	37331	3097
2007	353259	37206	3075
2008	373809	38617	2978
2009	384698	35579	2735
2010	398055	35673	2678
2011	418434	36407	2705
2012	419919	35418	2705
2013	421804	35122	2676

Az ágazatok összevonása

Kutatásban használt csoportosítás	Gazdasági ágazatok (TEÁOR 2008)
Élelmiszeripar	Élelmiszergyártás; Italgyártás; Dohánytermék gyártása
Hagyományos könnyűipar és egyéb ipar	Textília gyártása; Ruházati termék gyártása (kivéve: szörmekikészítés); Bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása; Fafeldolgozás (kivéve: bútor), fonott áru gyártása; Papír, papírtermék gyártása; Nyomdai és egyéb sokszorosítási tevékenység; Bútorgyártás; Egyéb feldolgozóipari tevékenység
Alapanyagipar	Kokszgyártás, kőolaj-feldolgozás; Vegyipar, termék gyártása; Gyógyszergyártás; Gumi-, műanyag termék gyártása; Nemfém ásványi termék gyártása
Fém- és fémfeldolgozó-ipar	Fémalapanyag gyártása; Fémfeldolgozási termék gyártása
Elektronikai és villamosipar	Számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása; Villamos berendezés gyártása
Járműipar- és gépipar	Gép, gépi berendezés gyártása; Közúti jármű gyártása; Egyéb jármű gyártása; Ipari gép, eszköz, berendezés javítása

Eredmények (1)

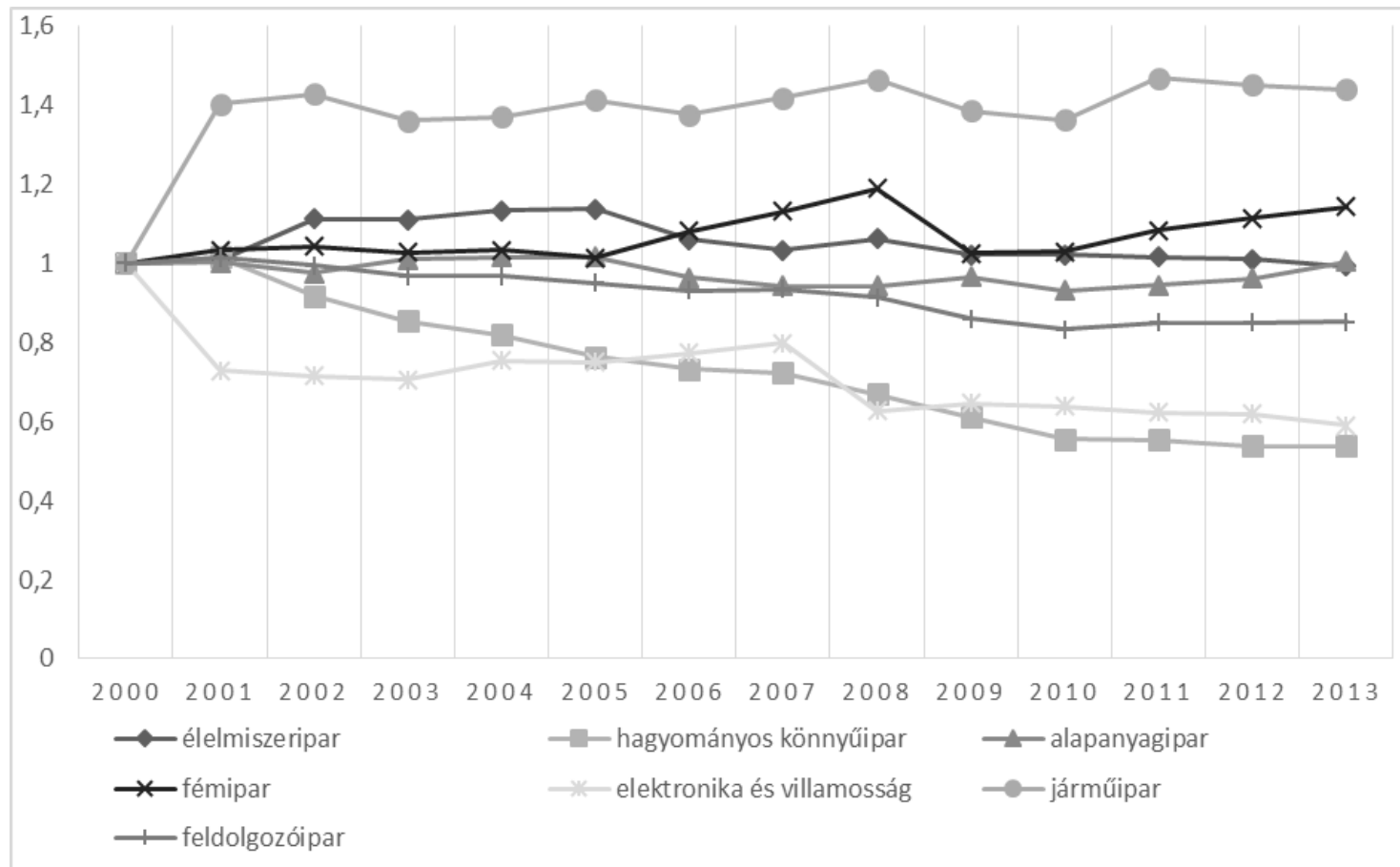
1. ábra: A középvállalatok területi megoszlása (szám, országos koncentráció) 2000-ben és 2013-ban

Fo

Eredmények (2)

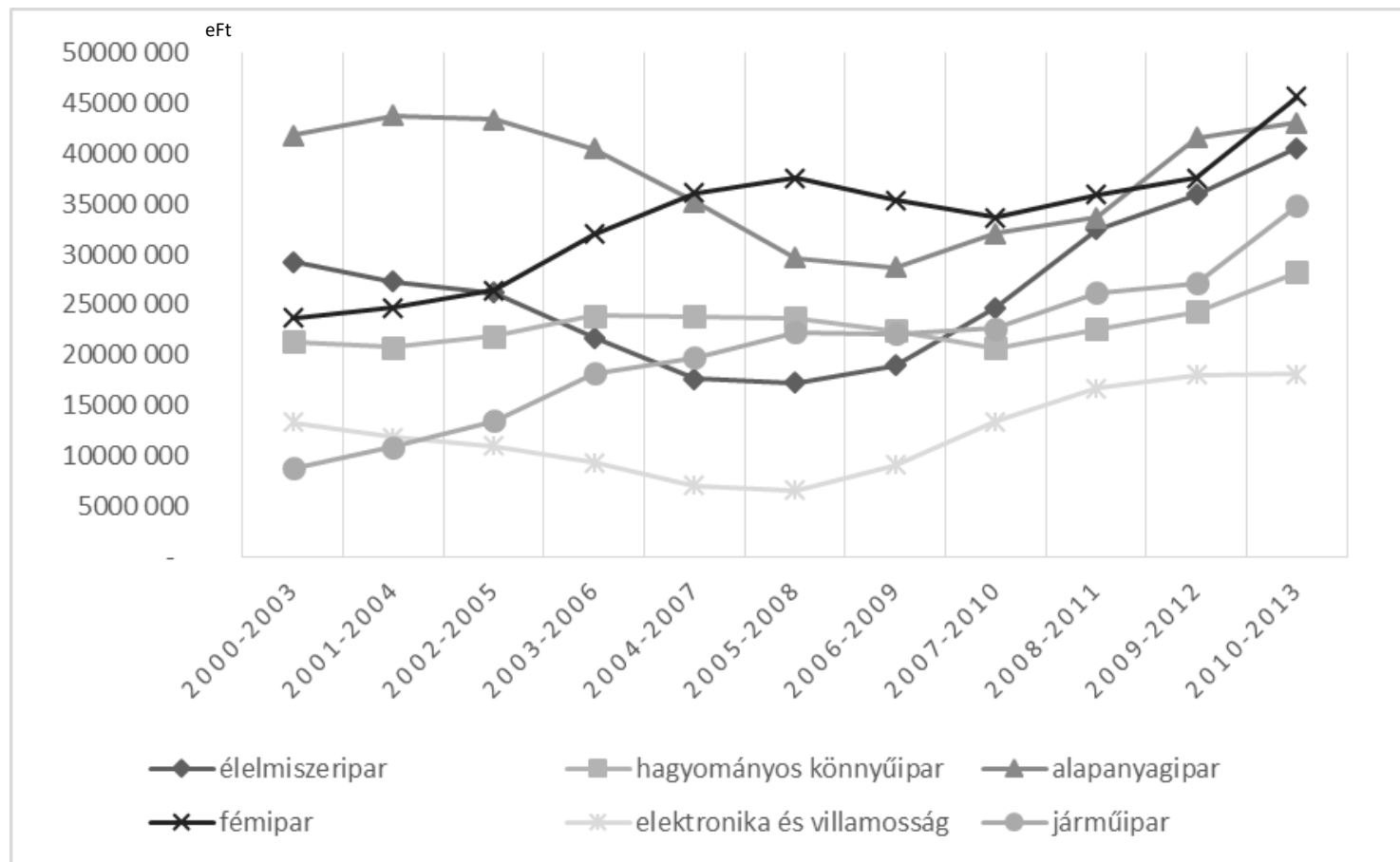
2. ábra: A feldolgozóipari középvállalatok alkalmazotti létszámának alakulása ágazatonként (2000-2013)

Forrás: saját számítás és szerkesztés

Eredmények (3)

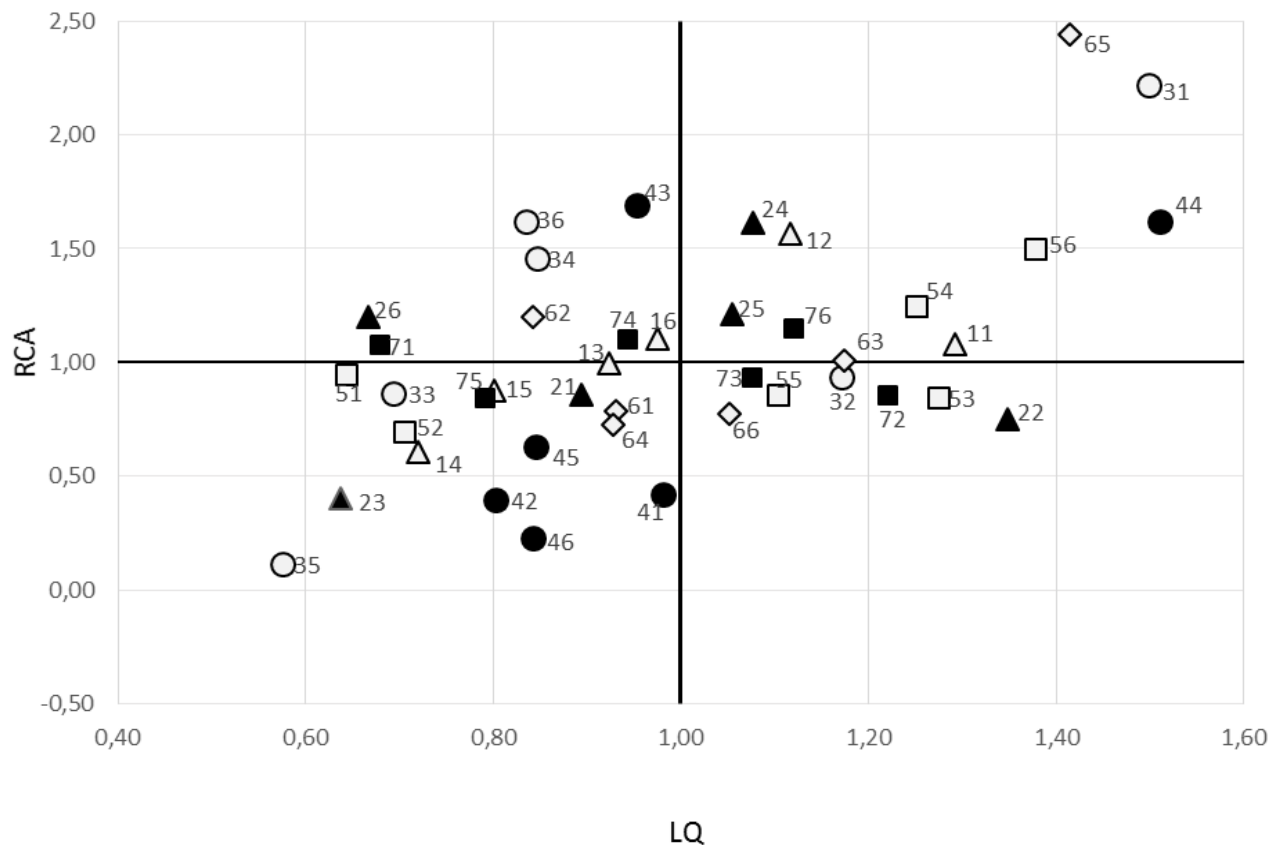
3. ábra: Az üzemi eredmény alapján számított gazdasági teljesítmény alakulása (2000-2013)

Forrás: saját számítás és szerkesztés

Eredmények (4)

4. ábra: RCA és LQ mutatók összevetése

Jelmagyarázat:

A pontoknál található számok a területre (első számjegy) és az ágazatra (második számjegy) vonatkoznak.

Területi kódok: 1 – Dél-Alföld, 2 – Dél-Dunántúl, 3 – Észak-Alföld, 4 – Észak-Magyarország, 5 – Közép-Dunántúl, 6 – Közép-Magyarország, 7 – Nyugat-Dunántúl.

Ágazati kódok: 1 – élelmiszeripar, 2 – hagyományos könnyűipar és egyéb ipar, 3 – alapanyag-ipar, 4 – fémipar, 5 – elektronikai ipar, 6 – gép- és járműipar

Forrás: saját számítás és szerkesztés

Következtetések

- A tényleges (50 főnél nagyobb) középvállalatok, illetve a potenciális középvállalatokként azonosítható (30–49 fős) kisvállalatok rétege és az általuk foglalkoztatottak száma 2000 óta lassú zsugorodó tendenciát mutat
- A hazai feldolgozóipari középvállalati szektor mind területileg, mind iparágak terén meglehetősen sokszínű
- Egyfajta iparági átrendeződés – a nyertese a gépipar, vesztese pedig a hagyományos könnyűipar és az elektronikai ágazat
- Négy régióban figyelhettük meg egy-egy iparág erős, középvállalkozásokhoz kapcsolódó lokalizációját – érdemes ezen iparágak fejlődését térségspecifikus eszközökkel is tovább ösztönözni.
- További kutatási irányok
  - a középvállalatok versenykörnyezetének részletes vizsgálata,
  - versenystratégiáik, fejlődési kilátásaik, valamint az ezeket befolyásoló külső és belső tényezők megismerése

Köszönöm a figyelmet!

